

כיצד שימשו בני לוי מיטותיהם במדבר?

פרשת שילוח מחנות לשעה ולדורות

הרב ישראל הלפרין

עורך ראשי

חז"ל לימדונו שישנם שלוש דרגות בשילוח טמאים - צרוע, זב, טמא מת. כמו כן דרשו חכמים שבעל קרי נכלל ב'וכל זב' ומשתלח ממחנה לוייה. מזדעקת השאלה, וכי לא שימשו בני לוי מיטותיהם כל שנות המדבר - שהרי 'סביב לאוהל מועד יחנו' ובעל קרי משתלח ממחנה לוייה? נעמוד על שיטת הרמב"ם, ולאחר עיון בספר המצוות וביד החזקה נציע כי סבר הרמב"ם שע"פ פשוט"מ בשעת המדבר לא נדרשה פרשה זו על בעל קרי, ורק בפרשת 'כי תצא' תצטווה בעל קרי להישלח [ומאז נדרשה הפרשה שלנו גם בבעל קרי]. דברים אלו יחודרו בסוף המאמר על פי שיטת הנצי"ב שיסודה בדברי הגר"א 'פשוטו לשעה ומדרשו לדורות'. בתווך, נעסוק בכמה סוגי תירוצים שמתבדרים בבי מדרשא, ונעמיד את התשובות העולות מדברי רבותינו מהבית מדרש הליטאי הצועדים בפירוש הפשט בעקבות הגר"א מוילנא, הלא הם ה'משך חכמה' וה'העמק דבר'.

א. מצוות שילוח מחנות

בתום סידור חנייתם של בני ישראל ושבט לוי סביב למשכן, באה פרשת שילוח טמאים:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ: מִזְכָּר עַד נִמְכָּה תִשְׁלְחוּ אֵל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה תִשְׁלְחוּם וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שׁוֹכֵן בְּתוֹכָם: וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

היה ניתן ללמוד כי פרשה זו רק לדור המדבר נאמרה, שהיו מסתופפים סביב המשכן ושכינת ה' בתוכם באהל מועד. וכמו רוב ספר במדבר העוסק במצוות שעה כפי

שכתב הרמב"ן בהקדמה לספר:

והספר הזה כולו במצוות שעה שנצטוו בהם בעמדם במדבר, ובנסים הנעשים להם, לספר כל מעשה ה' אשר עשה עמהם להפליא. יספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב, וצוה איך תחלק הארץ להם. ואיך בספר הזה מצות נוהגות לדורות, זולתי קצת מצות בעניני הקרבנות שהתחיל בהן בספר הכהנים, ולא נשלם ביאורן שם, והשלימן בספר הזה.

על כן דרשו חז"ל בגמרא ובספרי:

"צו הצווי מיד בשעת מעשה ולדורות".

אף הרמב"ן בעל ההקדמה הנזכרת טרח להדגיש קיום מצוה זו לדורות: וישלחו מן המחנה - אחר שהקים את המשכן, צוה בשלוח הטמאים מן המחנה, שיהיה המחנה קדוש וראוי שתשרה בו שכינה, והיא מצוה נוחגת מיד ולדורות. מעתה למדנו שפרשה זו מלמדת הלכות שילוח טמאים לדורות.

חכמינו דרשו בפרשה זו שתי הלכות [דרשות שאינם נקראים בהכרח ע"פ הפשט]:

א. הלכה ראשונה לימדונו חכמים, כי לאו בשילוח אחד איירי, אלא כל טמא משתלח כפי חומרת טומאתו ממחנה האסור לו (עיין פסחים סז. ובספרי כאן). וכך הביא רש"י:

וישלחו מן המחנה:

שלוש מחנות היו שם בשעת חנייתן:

תוך הקלעים היא מחנה שכינה,

חניית הלויים סביב – כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני – היא מחנה לוייה,

ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבעת הרוחות היא מחנה ישראל.

הצרוע נשתלח חוץ לכולן,

הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים,

וטמא לנפש מותר אף בשל לוייה ואינו משולח אלא משל שכינה.

וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים (סז. -):

שלושת מחנות אלו הועתקו אף לארץ ישראל כמתבאר בתוספתא (מסכת כלים, א, י):

כשם שהיו במדבר שלש מחנות - מחנה שכינה, מחנה לוייה, מחנה ישראל, כך היו בירושלים. מפתח ירושלים ועד פתח הר הבית - מחנה ישראל; מפתח הר הבית ועד

שער ניקנור - מחנה לוי; משערי נקנור ולפנים - מחנה שכינה.

וכן הוא בספרי כאן¹. ופסוקים אלו הם היסוד למשנת עשר קדושות בפרק שני במסכת כלים, כנדרש בגמרא ובספרי.

ב. עוד דרשו רבותינו בגמרא (פסחים שם):

וכל זב לרבות בעל קרי

ולכן בעל קרי משתלח ממחנה לוייה כזב.

הקושיא המציאותית

מזדעקת השאלה, היאך קיימו בני לוי אוהליהם, וכי לא שימשו מיטותיהם כל השנים אשר היו חונים במדבר? שהרי 'סביב לאוהל מועד יחנו' ובעל קרי משתלח ממחנה לוייה.

קושיא זו אלימתא היא, ומצאתי כי עמדו על זה כמה אחרונים, וכבר נמצאת הקושיא בתשב"ץ (ח"ג סי קל"ז).

מלבד שקשה להלום פרישה זו כל ארבעים שנה לכל שבט לוי, גם מתוך 'ותדבר מרים ואהרן במשה' שמע מינה שהם עצמם לא פרשו כל שכן שאר בני לוי. רק משה פרש שהרי 'בכל ביתי נאמן הוא. פה אל פה אדבר בו'.

ב. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהביאו את הלכות שילוח טמאים מהמחנה, בהלכות ביאת המקדש (פ"ג ה"ג) ובהלכות בית הבחירה (פ"ז הט"ו) לא הזכיר את דין שילוח בעל קרי ממחנה לוייה והר הבית, כמו שהזכיר את שילוח הזב והזבה נדה והיולדת, נקודה זו הינה תמוהה מאוד.

גם במשנת עשר קדושות נעדר דינו של בעל קרי, שכך שנינו במשנה (כלים א, ח):

¹ ולא יטמאו את מחניהם מכאן אמרו ג' מחנות הם: מחנה ישראל, ומחנה לוייה, ומחנה שכינה. מפתח ירושלים ועד הר הבית - מחנה ישראל, מפתח הר הבית עד העזרה - מחנה לוייה, מפתח העזרה ולפנים - מחנה שכינה.

הר הבית מקודש ממנו, שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם.

זבים ונידה ויולדת הוזכרו, בעל קרי לא.

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה בעצם מעתיק את המשנה הנ"ל, אולי מפני כך השמיט את דינו של בעל קרי. אולם בהלכות ביאת המקדש הרמב"ם מוסיף ומנמק מדוע זבים נשלחים מחוץ למחנה לוייה – 'מפני שמטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן':

ומשלחין זבים וזבות נידות ויולדות חוץ לשתי מחנות, שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן, מה שאין המת מטמא:

נימוק זה נדרש בספרי, שמקטלג את שילוח הטמאים משלושת מחנות ע"פ הכלל "כל שהוחמרה טומאתו חמור שלוחו משלוח חברו"²:

"וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש"

שומע אני ששלשתן במקום אחד?!

תלמוד לומר במצורע "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו".

- מצורע היה בכלל ויצא מן הכלל ולמד על הכלל, מה מצורע שהוחמרה טומאתו, חמור שלוחו משלוח חברו, אף כל שהוחמרה טומאתו חמור שלוחו משלוח חברו, מכאן מנו חכמים למחיצות:

כל שהזב מטמא מצורע מטמא, חמור מצורע שמטמא בכיאה.

כל שטמא מת מטמא זב מטמא חמור הזב שהוא מטמא תחת אבן מסמא...

מכל מקום, טעם חומרתו של זב לא שייך בבעל קרי, שהרי בעל קרי אינו מטמא במושב תחת אבן מסמא.

זאת ועוד, בספרי זוטא דרשו "כל זב" – 'לרבות שילוחו של זב בעל ראייה אחת', ולא כדרשת הגמרא דידן (הובא לעיל) המרבה בעל קרי.

ונשאלת השאלה אם כן, האם הרמב"ם (על פי הספרי) סבור שבעל קרי לא משתלח ממחנה לוייה ומהר הבית?!

² יעו"ג גם במשא ומתן בגמ' פסחים דף ס"ז.

הרמב"ם בספר המצוות

הרמב"ם בספר המצוות (ובהקדמה להל' ביאת המקדש) מונה שלוש מצוות בהלכה זו של שילוח טמאים - מצוות עשה אחת ושתי מצוות לא תעשה. אעתיק את שלושתן ממניין המצוות:

- א. לשלח טמאים ממחנה שכינה שהוא המקדש, שנאמר "וישלחו מן המחנה כל צרוע" וכו' (עשה ל"א)
- ב. שלא ייכנס טמא לעזרה, שנאמר "ולא יטמאו את מחניהם" (במדבר ה, ג) זה מחנה שכינה. (לאו ע"ז)
- ג. שלא ייכנס טמא למחנה לוייה שכנגדו לדורות הר הבית, שנאמר "לא יבוא אל תוך המחנה" (דברים כג, יא) זה מחנה לוייה. (לאו ע"ח)

וכל המעיין בספר המצוות בעשה ל"א (ובהקדמה להל' ביאת המקדש ובמניין המצוות הנ"ל), ייווכח שסבור הרמב"ם שמצוות שילוח טמאים של פרשת 'וישלחו מן המחנה וגו' היא רק ממחנה שכינה ומהמקדש:

והוא אמרו יתעלה 'וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב' וזה המחנה הוא מחנה שכינה.

ועיי"ש שבעל קרי משתלח ממחנה שכינה, ולא הזכיר במצווה זו שילוחו ממחנה לוייה. וכן בלאו ע"ז, כתב הרמב"ם:

"שהזהיר כל טמא מהכנס במקדש וכל שדומה לו לדורות, כל העזרה ומשער נקנור לפנים שהוא עזרת ישראל. והוא אמרו יתעלה "ולא יטמאו את מחניהם" רוצה לומר מחנה שכינה.

אמנם יחד הרמב"ם לאו אחר (ע"ח) כללי, בו נאסר על כל טמא להיכנס למחנה לוייה, שם מבאר הרמב"ם שבעל קרי אסור בכניסה להר הבית, אך לא הביא זאת מפרשת שילוח טמאים שבספר במדבר אלא מפרשת כי תצא – "איש אָשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרָה לְיָלֵה וְיִצֵּא אֶל מַחוּץ לְמַחֲנֵה לֹא יָבֹא אֶל תוֹךְ הַמַּחֲנֵה" ומדרשת הגמ' בפסחים סח. וז"ל הרמב"ם שם בלאו ע"ח:

שהזהיר לכל טמא להכנס תוך מחנה לוייה שכמוהו לדורות הר הבית, כמו שבארו בריש מסכת כלים ושם התבאר אסור ביאת טמאים להר הבית.

והכתוב הבא על לאו זה הוא אמרו "איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה לא יבא אל תוך המחנה".

ובגמרא פסחים: "ויצא אל מחוץ למחנה - זה מחנה שכינה", כמו שבארנו בל"א ממצות עשה, "ולא יבא אל תוך המחנה - זה מחנה לוויה. מתקיף ליה רבינא ולימא אידי ואידי מחנה שכינה ולעבור עליו בעשה ולא תעשה, אם כן לכתוב קרא ולא יבא אל תוך" כלומר שזה ירצה לומר ולא יבא אל תוכו, "המחנה למה לי, ליתן לו מחנה אחר" והוא מחנה לוויה שהוא גם כן לא יבא אל תוכו. ולשון ספרי "לא יבא אל תוך המחנה, זהו מצות לא תעשה". וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשלישי ממדות.

העולה לכאורה מתורת הרמב"ם, שלמד את פרשת שילוח טמאים שבספר במדבר בעיקר על מחנה שכינה³, ומה שבעל קרי אסור במחנה לוויה הוא מדרשת הכתוב בכי תצא. כמו ששילוח מצורע ממחנה ישראל מתגלה מהכתוב בפרשת מצורע 'מחוץ למחנה מושבו'.

תקצר היריעה מלהאריך בשיטת הרמב"ם, אבל אכן יש קושי בקביעה זו, שהרי שילוח הזב ממחנה לוויה אכן נלמד מפרשה זו, וכן משמע ברמב"ם בהלכות ביאת המקדש שמנמק את שילוח הזב כפי הנלמד בספרי בפרשה דידן. אך ניתן להציע שאכן סבור הרמב"ם שפשוטה של פרשה זו שבבמדבר אזלא על מחנה שכינה בלבד, ושאר מקראות מלמדות איך לדרוש פרשה זו לשלח כל טמא ממחנה הראוי לו, כגון בעל קרי שנדרש מפרשת כי תצא שמשלח מחוץ להר הבית. ואם כן, בנקל ניתן להוסיף שקודם שנאמרה פרשת כי תצא לא נדרשה הפרשה בדרך זו ולכל הפחות בעל קרי היה מותר במחנה לוויה שבמדבר.

ועיין לקמן ביישוב על דרך דברי הנצי"ב ע"פ הגר"א 'פשוטו לשעה ומדרשו לדורות'. בשיטת הרמב"ם הדברים מאוד מתיישבים על הדעת.

³ ועיין במנחת חינוך מצוה שס"ג אות ז', שס"ג אות י"ב, תקס"ה אות ב'. יש שהציעו בדברי הרמב"ם, שאף שילוחם של טמאים משאר מחנות (מצורע ממחנה ישראל וזב ממחנה לוויה) נכלל במצוות שילוח ממחנה שכינה, אלא שכל אחד במרחק הראוי לו.

ג. התירוצים (מכמה מינים)

את התשובות שניתנו על קושיא זו אפשר לחלק לכמה מינים:

1. תשובות על דרך המציאות.

2. תשובות על דרך הדין.

3. תשובות על דרך פשט.

להלן נביא כמה תירוצים משני הסוגים הראשונים. לאחר מכן ניווכח כי רבותינו בעלי הפשט למדו בפשוטי המקראות, כי בעל קרי אכן לא השתלח במדבר באופן הרגיל ממחנה לוייה. ונראה תשובות העולות מדברי רבותינו מהבית מדרש הליטאי הצועדים בפירוש הפשט בעקבות הגר"א מוילנא, הלא הם ה'משך חכמה' וה'העמק דבר'.

*

א. שימשו מיטותיהם מחוץ למחנה לוייה. אך מכיון שבני ישראל צנועים ולא משמשים ביום, לכן צריך לומר שהלויים החזיקו באהלים נוספים במחנה ישראל (סמוך למחנה לוייה), בשביל נשותיהם. יש להוסיף, דגם ללא קשר לבעל קרי, הוצרכו הלויים לאהלים מחוץ למחנה לוייה בשביל הזבות. ועיין להלן בדברי המשך חכמה.

ב. לפי מאי דקיי"ל דמחילות לא נתקדשו (פסחים ז:), יש לומר שבני לוי חפרו מחילות תחת אהליהם.

ובעיקר דינא ד'מחילות לא נתקדשו', הוא מדאמרו בתלמוד (פסחים ז:):

אמר ר: זב וכל זב - לרבות בעל קרי. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: מחילות לא נתקדשו, ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות.

ולכאורה שני הדינים קשורים זה לזה, בגלל שבעל קרי אסור בהר הבית, לכן בעל כרחך מחילות לא נתקדשו, דאם לא כן היאך נפרש המשנה הראשונה בתמיד - "אָרַע קְרִי לְאֶחָד מֵהֶן, יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ בְּמִסְכָּה הַהוֹלְכֵת תַּחַת הַבֵּינָה ... עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה." ועיין בפירוש הרמב"ם שם על המשנה: "מה שאמר שבעל קרי הולך

במסבה זהו הדרך שתחת המקדש ראייה על העיקר שבידינו והוא מה שאמרנו מחילות לא נתקדשו".

אמנם מרש"י בפסחים שם משמע ששני הדינים לא שייכי להדדי. אך ברש"י לקמן פו ע"א (ד"ה כי אמרה) משמע שהדינים שייכי להדדי, גם התוספות ר"ד (ד"ה דאמר) ביאר כמו שכתבנו שההכרח שהמחילות לא נתקדשו הוא מהמשנה בתמיד, וכן כתב המשנה למלך. והוסיף עוד המל"מ, כי אפשר ששני הדינים הללו נלמדו מהמשנה בתמיד. וז"ל המל"מ:

"וראיתי לרש"י בפסחים שכתב 'הני תרתי מילי שמעינהו כי הדדי מרביה וכי הדדי אמרינהו' ע"כ. נראה שהוקשה לו שאין שייכות זה לזה. ולי נראה שהם תלויים זה בזה, דכיון דאמרינן דבעל קרי משתלח חוץ לב' מחנות, על כרחך מחילות לא נתקדשו, דאי לא, תיקשי מתניתין דתמיד. ואפשר דשני דינים אלו דרבי יוחנן כולם הם נלמדים ממשנה זו ומשום הכי סמכס רבי יוחנן זה לזה והוא דמדתנן הולך במסיבה ההולכת תחת הבירה..."

אכן, לפי הראשונים הסוברים ד'מחילות לא נתקדשו' היינו שלא נתקדשו בקדושת עזרה אבל דינם כקדושת הר הבית, אף אם פתוחות להר הבית, אכן צ"ל דשני הדינים לא בהכרח קשורים. ויש שלמדו כך בשיטת רש"י בדף סז ע"ב.

אף אנו נאמר, אם בני לוי נאסרו להיכנס למחנה בעלי קריים, הרי שבעל כרחינו מחילותיהם לא נתקדשו.

אכן, השכל ממאן לקבל תירוץ זה במציאות, וכי בכל חניה וחניה חפרו בני לוי מחילות?⁴

ג. היו זמני היתר, כגון בזמן ש"הוגללו הפרוכת הותרו זבין והמצורעים ליכנס שם", דהיינו בזמן המסעות והסמוך להם. אכן כפי המבואר ברש"י בריש מסעי בשלושים ושמונה שנה היו רק עשרים מסעות, וקשה לומר שכל בני לוי צוו לפרוש. ואם כן הדרא קושיא לדוכתא.

⁴ אכן רוב הזמן היו בחנייה, אבל עדיין לא ידעו מתי ייסעו "יש אשר יעלה הענן..." וקשה לקבל תירוץ זה.

ד. יש שדנו (עיי' גם במנחת חינוך עשה שס"ג) בדבר האיסור להיטמאות בפנים. שמא האיסור הוא רק כניסת הטמא למחנה כמו מצוות השילוח, אבל האם גם קיים איסור להיטמא במחנה לוי – האם היה מותר לבני לוי לשמש מיטותיהם ולפרוש ולטבול? עיי' בחידושי הנצי"ב (מרומי שדה) במסכת יומא ו ע"א, שם ביאר בשיטת רש"י, שמותר להיטמאות בפנים.

קושיית הגמרא שם: "מביתו למה פירש?"
ופירש"י: "מאשתו למה פירש תבא אשתו עמו שם שהרי על כרחך לשכת פרהדרין לא היתה קדושה שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד כ"ש שכיבה."
וחקשו בתוס': "וקשיא לן דנהי דלא קדישא כקדושת עזרה מ"מ כהר הבית היתה דאמרי' בפרק פרת חטאת (זבחים דף קטו:): כל הר הבית מחנה לוי הוא ובעל קרי אינו רשאי ליכנס במחנה לוי דאמר בפסחים פרק אלו דברים (דף סז:): זב וכל זב לרבות בעל קרי אלא יש לפרש מביתו למה פירש הוה לן למימר שיפרישוהו למחילה אחת כהר הבית דאמרי' פרק כיצד צולין (שם דף פו.) דמחילות לא נתקדשו".

מתוך כך מציע הנצי"ב:

"ונראה שרש"י ז"ל ס"ל דאע"ג דבעל קרי אסור ליכנס במחנה לוי, מכל מקום אין ראיה דאסור להיטמאות בהיותו שמה". ועיי"ש שמביא עוד מהש"ס לשני הצדדים. ואיכמ"ל.

נדמה, שתשובות אלו בתורת 'תירוצים' הן. הבה נפנה ונאזין לרבותינו בעלי הפשט.

ד. חידוש המשך חכמה

בתחילת ספר במדבר (א, נ – נג) למדנו על תפקידם וחנייתם של בני לוי סביב המשכן. ומצאנו כפילות בעניין חנייתם סביב המשכן.

(ג) וְאִתָּהּ הִפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל כְּלָיו וְעַל כָּל אֲשֶׁר לֹו הַמָּה וְיִשְׂאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כְּלָיו וְהֵם יִשְׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יִחַנּוּ:
(נא) וּבְנִסְעַ הַמִּשְׁכָּן יִוְרִדוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבְחֻנַּת הַמִּשְׁכָּן יִקְיֻמוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהָזַר הַקָּרֵב יִוְמַת:

(גב) וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל מַחְנֵהוּ וְאִישׁ עַל דְּגְלוֹ לְצַבָּאתָם:
(נג) וְהַלְוִיִּם יַחְנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא יִהְיֶה קֶצֶף עַל עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ
הַלְוִיִּם אֶת מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדֻת:

ראינו שבפסוק נ' נאמר 'וְסָבִיב לְמִשְׁכַּן יַחְנוּ', מדוע אם כן נכפל שוב בפסוק נ"ג
'וְהַלְוִיִּם יַחְנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת' ?
על כך עונה המשך חכמה כי שני חלקים היו למחנה בני לוי:

וסביב למשכן יחנו כו' וחנו בני' איש על מחנהו כו' והלויים יחנו סביב למשכן
העדות כו' – הנה קיי"ל, דבעל קרי מן התורה משתלח חוץ לשני מחנות מן וכל זב
לרבות בעל קרי, כדאמר ר' יוחנן ריש פרק אלו דברים, וא"כ איך היו הלויים עושין
במחנה שלהן, איך היו מותרין בתשמיש ואיך היו עם נשותיהן?
וצריך לומר, דהלויים השומרים משמרת הקדש היו סמוכים סביב למשכן העדות.
ואהליהם ונשיהם, וטפיהם היו חונים סביבות מחנם לפני מחנה ישראל.
ולכך היה בין מחנה לוייה למחנה ישראל רחוק מיל, כדאיתא במדרש הביאו רש"י
על 'מנגד סביב', ובתוך אלפים אמה היו אהלי הלויים, ושם היו מותרין בתשמיש.
ורק סביבות הארון היה לה דין מחנה לוייה. לכן אמר 'וסביב למשכן יחנו' - המה
הגברים לבד.
'והלויים יחנו סביב למשכן העדות' - זה עם נשותיהן כחניית מחנה ישראל.

בהמשך דבריו מציין ה'משך חכמה' לדברי ראב"ע בפרשת קרח (טז, כד) שמשער
שקרח החזיק באהל לאנשיו ולרכושו רחוק ממחנה לוייה וקרוב לדתן ואבירם:

למשכן קרח. הנכון בעיני, שהיה לקרח אהל לאדם שלו ולרכושו רחוק ממחנה
הלויים, והיה עם אהלו אהלי דתן ואבירם, כי לא יחנו סביב המשכן כי אם הלויים
לבדם. ומזה הכתוב נלמוד כי בעל הדגל היה חונה קרוב ממחנה הלויים.

על הקושיא של הכפילות בחניית בני לוי סביב למשכן, תירץ מרן הגרי"ז בדרך
אחרת מה'משך חכמה': שהכפילות מורה 'דשני דינים היו בחניית הלויים סביב
המשכן. חדא: מצוות שמירת המקדש שהיא מצווה הנוהגת לדורות והיא מכלל
עבודת הלויים כמבואר ברמב"ם, ושנית: דשלוש מחנות היו כמדובר: מחנה שכינה,

ומחנה לוויה ומחנה ישראל'. דבריו מובאים בהערה⁵. עכ"פ, הגר"ז מצביע על העיקרון של שני דינים במחנה לוויה, אבל עדיין לא ס"ל לחלק עפ"ז את מחנה לוויה לשתי מחנות – לזכרים השומרים ולשאר השבט.

ה. פירוש בעלי הפשט, ותשובה על פי ה'העמק דבר'

בפשוטו של מקרא, בעל קרי לכאורה לא הוזכר בפרשה זו. כך פירשו מבעלי הפשט⁶. ואלו דברי הראב"ע (במדבר ה ב):

כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש - אלה הם מטומאת שבעה, והם מטמאים אחרים, על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה, ואין יד במחנה לצאת חוץ, רק כל אחד חופר באהלו כמנהג כל המחנות כלן, כי תינוקים יש ביניהם. ופרשת 'כי תצא מחנה' על מחנה קטן ידבר, שאין שם אשה, והארון ביניהם ואין (ס"א והם) סובבים כי במחנה ישראל השכינה באמצע ועוד אפרשנו במקומו.

⁵ "יש לומר דשני הפסוקים הם שני דברים נפרדים, דשני דינים היו בחניית הלויים סביב המשכן. תדא: מצוות שמירת המקדש היא מצווה הנוהגת לדורות והיא מכלל עבודת הלויים כמבואר ברמב"ם פרק ג' מכלי המקדש "עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש" עיין שם. ושנית: דשלש מחנות היו במדבר: מחנה שכינה, ומחנה לוויה ומחנה ישראל. וכמו שישראל היו קבועים על דגליהם וזה היה מחנה ישראל, כך הלויים מקומם היה קבוע סביב למשכן וזו היא מחנה לוויה. וזהו דקחשיב הכא בקרא שני הדברים. דמתחילה כתיב "ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות", דהיינו, מצוות עבודת הלויים במקדש, וקחשיב כל העבודות שיש ללויים במשכן, המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתוהו, ועל זה כתב "וסביב למשכן יחנו", רוצה לומר דגם זה מכלל עבודתם שיחנו סביב למשכן וישמרו אותו, וקחשיב אחר כך עוד עבודות "ובנסוע המשכן" וגומר, ומסיים "והזר הקרב יומת", שכל זה מתורת עבודת הלויים. ואחר כך בא הכתוב לפרש דין המחנות, "וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם", וזהו מחנה ישראל לכל הדינים, "והלויים יחנו סביב למשכן העדות" וגומר, ויהיה בה תורת מחנה לוויה. וזהו דכפל הכתוב שני פעמים זה שהלויים יחנו סביב למשכן, דשני דינים נפרדים יש בזה, דין שמירת המקדש ודין מחנה לוויה וכמו שנתבאר. ועיין ברמב"ם פרק ז' מהלכות בית הבחירה הלכה יא' וברמב"ן על הפסוק "והלויים יחנו" ודוק.

⁶ ראה בטור הארוך עה"ת: "כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש – כל אלו מטמאין אחרים אבל בעל קרי שאינו מטמא אחרים אין טעון שלוח". וכן בחזקוני: "כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש – שלשה טמאים הם וכנגדם כתובים שלשה שילוחים וכל אלו טמאים טומאת שבעה וזקוקים שלוח, מה שאין כן בבעל קרי."

אם כן, איך ניתן ליישב הפשט עם הדרש המרובה בעל קרי, שהוא גם יסוד להלכה שבעל קרי אסור לעלות בהר הבית?
כאן נצטרך 'להשתמש' בשיטת הנצי"ב (ע"פ הגר"א) שכמה מקראות פירש על פיה, ואף בפרשה זו הלך בדרך זו (אבל לא מכח שאלתנו). שיטה זו מיישבת את הבנת הפשט עם דרשת הכתוב על דרך 'פשוטו לשעה ומדרשו לדורות' (להרחבת העניין יעויין באריכות בדברי הרב קופרמן זצ"ל בספרו 'פשוטו של מקרא' חלק א' פ"ו. פרק זה פורסם ב'פשטות המתחדשים' גליון 16 במדבר תשפ"ב אחר שנערך מחדש על ידי כתב השורות).
וכך כתב הנצי"ב:

ונראה דפרשה זו של שלוח טמאים, אף על גב שנאמרה מיד ולדורות, מ"מ משונה היה המעשה של אותה שעה מהדינים שלדורות. היינו, במצורע לא הוזהרו לדורות אלא מצורע שהוא טמא, כדכתיב בפרשת תזריע (ויקרא יג, מה) "וטמא טמא יקרא... מחוץ למחנה מושבר" - הא צרוע טהור אין מושבו חוץ למחנה. והמצורעים של אותו דור היו אפילו שנצטרעו לפני מתן תורה, וא"כ היו טהורים, כדתנן במסכת נגעים ריש פרק ז' 'אלו בהרות טהורות, שהיו בו קודם למתן תורה', ומ"מ איתא בנדרים (ז, ב) דעל כרחק הא דכתיב בדתן ואבירים (שמות ד, יט) "כי מתו כל האנשים וגו'" לא היו מצורעים, וכתב הר"ן דאי משמעות "מתו" שנצטרעו, א"כ היאך היו במחנה אחר כך, וכבר תמה על זה בעל שאילת שלום סימן פ"ח אות צ"ב שהרי היו טהורים, אבל הישוב הנכון על זה, דודאי באותו דור נצטוו על שילוח כל צרוע. וכן הא דקיימא לן דזב משתלח חוץ למחנה לויא וטמא מת רק ממחנה שכינה, כל זה אינו אלא לדורות, אבל באותו דור על כרחק אזהרה לישראל שישלחו טמאי מת אינו ממחנה שכינה, שהרי לויים היו שומרים סביב וישראל היו חונים מנגד, אלא היו מוזהרים לשלחם ממחנה ישראל, ולא כמו לדורות. תדע, שבמלחמת מדין הזהיר משה לשבי המלחמה שיחנו מחוץ למחנה כל הורג נפש וכל נוגע בחלל. ועוד עיין בסמוך פסוק ד' ולהלן (לא, יט) מה שכתבתי עוד בזה. ומעתה משמעות "כל צרוע" מתיישב שפיר לאותה שעה, אלא בשביל לדורות צריך לומר 'אידי' וכו'.

וכיוצא בזה נתבאר בספר ויקרא (פרק י"ז) בפרשת שחוטי חוץ, יע"ש. וכיוצא בזה ביאר הגר"א ז"ל בפרשת אחרי (שם טז, כג) מקרא "ובא אהרן אל אהל מועד" במה שהעלו חז"ל שאינו כסדר היום, עיי"ש.

לפי דבריו ניתן לומר שגם דרשת 'כל זב' לרבות בעל קרי, הוא לימוד לדורות ולא לשעה. (ועיין לעיל דרך דומה ע"פ הרמב"ם) הנצי"ב גם מצביע על קוד לשוני שמופיע בפרשתינו המורה 'הלכה לשעה והלכה לדורות':

כאשר דבר ה' אל משה וגו' – מלבד שהוא מיותר, עוד משונה הלשון כאן מכל המקומות דכתיב "כאשר צוה ה' את משה". והיינו, משום שבכל מקום בא הכתוב ללמדנו שעשו כפי הקבלה שהיתה למשה לבד הדבור שבכתב, וכמו שכתבתי בספר ויקרא (ח, ה) שעל זה כתיב "זה הדבר אשר צוה ה' לעשות", יע"ש. אבל פרשה זו אע"ג שבאו הרבה קבלות בתורה שבע"פ, אבל כל זה היה לדורות, משא"כ באותה שעה "עשו כאשר דבר ה' אל משה", היינו — שטחיות הפרשה בתורה שבכתב, דמשום הכי כתב "כאשר דבר ה' אל משה", כמו שכתבתי בכמה מקומות ולהלן במקרא אחרון בסדרה זו (ז, פט) דמשמעות זה הלשון — בדיבור שבכתב [וכמו כן נתבאר בספר ויקרא י, ה], וכפי המשמעות נשתוו דין מצורע וזב וטמא מת הכל להשתלח חוץ למחנה ישראל, וכל צרוע אפילו טהור וכמו שכתבתי לעיל פסק ב'. [ואל תדחני מדאיתא בירושלמי מכות פ"ב ה"ו בכל מקום שנאמר 'דיבור' — חידוש מקרא שם. דשם אין הפירוש חידוש הלכה אלא 'חידוש מקרא', היינו פרשה מדברי תורה מפי ה']].

שער שני

סופרים וספרים

מתורת הרב יהודה קופרמן זצ"ל

התכתבות הרמ"מ כשר עם החזו"א

סקירת ספרים